

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію

Грони Наталії Вікторівни

"Система підготовки студентів педагогічного коледжу до формування у молодших школярів текстотворчих умінь",

подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова)

Актуальність обраної теми. Професійна підготовка майбутніх класоводів залежить від зовнішніх та внутрішніх чинників, із-поміж яких визначають глобалізацію та інформатизацію суспільства, його комунікативну зорієнтованість, сучасні освітні стандарти та загальні вимоги до суб'єктів навчального середовища вишу і школи; потребу в креативних фахівцях початкової освіти. Система культуромовної та лінгвометодичної підготовки студентів педагогічного коледжу спрямована на формування комунікативної компетентності молодших школярів. Вона посідає особливе місце, оскільки освітнім завданням сучасної школи є навчити дітей, за словами Н. Б. Голуб, "ефективного спілкування, яке не обмежується формулюванням окремих речень чи фраз, а передбачає обмін певним досвідом, інформацією, емоціями, почуттями й переживаннями, закладеними у текст. Отже, якість спілкування прямо залежить від володіння прийомами текстотворення". Роль текстотворчої діяльності у формуванні комунікативної культури носіїв важко переоцінити. На цьому наголошують провідні українські лінгводидакти (М. С. Вашуленко, Л. І. Мацько, М. І. Пентилюк, Н. Б. Голуб, С. О. Караман, В. І. Бадер, О. М. Горошкіна, О. А. Кучерук, І. А. Нагрибельна, С. А. Омельчук та ін.). Існує чимало визначень понять "текст", "ознаки тексту", "текстотворча діяльність", "текстотворчі уміння", "конструювання тексту", "редагування тексту", "текстові вправи" та ін. Попри те, що текст є предметом багатьох методичних розвідок, своєчасність дослідження Н. В. Грони зумовлена, передусім, низкою суперечностей, зокрема між потребою вдосконалення мовної освіти і

відсутністю спеціальних досліджень із проблеми підготовки майбутніх учителів початкових класів – молодших спеціалістів – до формування у школярів текстотворчих умінь. Відповідно створення ефективної і науково виваженої системи підготовки студентів педагогічних коледжів є актуальним.

Ступінь обґрунтованості наукових положень. Текст роботи засвідчує теоретичну обґрунтованість усіх наукових положень, сформульованих дисертанткою, а також надійне експериментальне підтвердження їх. Мета й адекватні завдання, об'єкт і предмет дослідження визначені прозоро; концептуальна модель підготовки майбутніх учителів до формування у молодших школярів текстотворчих умінь в умовах компетентнісного підходу є логічно побудованою науково вмотивованою. Теоретико-методичні засади дослідження забезпечено ретельним аналізом 734 джерел (зокрема лінгвістичної, лінгводидактичної та психологічної літератури щодо дефініцій понять "текст", "текстотворча діяльність", "текстотворчі уміння" тощо) та визначенням підходів до мовленнєвого розвитку особистості.

Особливим досягненням Н. В. Грони є створення лінгводидактичної системи підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування в учнів текстотворчих умінь, яка характеризується прозоро окресленим понятійно-категоріальним апаратом та належною діагностичною основою оригінальної технології. Теоретичний складник змісту авторського спецкурсу "Формування в учнів початкових класів умінь працювати з текстом: теорія і практика" відображає досягнення сучасної науки, зокрема з питань методики застосування нових інформаційних технологій у навчанні молодших школярів.

Зміст дисертації, її завершеність і оформлення. Засвідчуємо, що текст роботи повною мірою підтверджує загальну гіпотезу дослідження, послідовно та вичерпно висвітлює всі структурні частини, виокремлені у змісті. Висновки до кожного із п'яти розділів дисертації, а також загальні висновки переконують у вирішенні поставлених дисертанткою завдань, спрямованих на досягнення мети - обґрунтувати теоретико-методичні засади та розробити лінгводидактичну систему підготовки студентів педагогічного коледжу до формування в учнів

початкових класів текстотворчих умінь. Технічне оформлення роботи відповідає чинним вимогам, основний зміст дисертації становить 397 сторінок, у тексті вміщено 26 таблиць, 9 рисунків, 7 схем, представлено 15 додатків.

Охарактеризуємо ті особливості дослідження, які, на наш погляд, заслуговують *схвалення*:

1. Перший розділ – "Теоретико-методичні засади лінгводидактичної підготовки студентів педагогічних коледжів до формування у молодших школярів текстотворчих умінь" – дисертантка цілком умотивовано розпочала з аналізу понять *текст, структурні та змістові ознаки тексту, типологія текстів, сфера спілкування* та ін. у працях з комунікативної лінгвістики, психолінгвістики, лінгвістики тексту, загальної та прикладної стилістики (схвально, що дослідниця при цьому не уникає дискусійних питань). Важливим є висновок про необхідність опори лінгводидактів на теорію тексту, який є засобом удосконалення загальної культури суб'єкта освітньої діяльності.

Понятійно-категоріальний апарат дослідження також представлено термінами *текстова діяльність і мовленнєва діяльність* (з'ясовано їхні відмінності), *види та етапи мовленнєвої діяльності, текстотворча діяльність, методична система, принципи, традиційні й інтерактивні методи та прийоми навчання, структура та види спілкування, пізнавальний інтерес студентів*. Аналіз дидактичних, лінгводидактичних, психологічних, психолого-педагогічних тлумачень цих понять дав можливість дисертантці: 1) сформулювати власне визначення терміна *лінгводидактична система підготовки вчителя початкової школи в умовах педагогічного коледжу*; 2) виокремити провідні для навчання текстотворчої діяльності принципи, методи і прийоми; охарактеризувати засоби формування текстотворчих умінь у молодших школярів та форми організації текстотворчої діяльності; 3) з'ясувати специфіку текстотворчої (продуктивної мовленнєвої) діяльності, породження якої має фазовий характер; 4) визначити поняття *текстові уміння* та згрупувати їх (таблиця 1.3.1).

Окрім того, імпонує здійснений дослідницею у першому розділі докладний аналіз сучасних підходів до мовленнєвого розвитку особистості – когнітивно-комунікативного, особистісно орієнтованого, компетентнісного. Науковий виклад ілюструють таблиці, схеми, рисунки, наприклад: таблиця 1.4.1 ("Співвідношення фаз мовленнєвої діяльності і мовленнєвих умінь дітей молодшого шкільного віку"), таблиця 1.4.2 ("Методи організації навчальної діяльності у процесі особистісно орієнтованого навчання"), таблиця 1.4.3 ("Співвідношення понять «компетенція» і «компетентність»), схема 1.4.1 ("Модель особистісно орієнтованого навчання"), рисунок 1.4.2 ("Схема загальної структури компетентності"). Дисертантка запропонувала цілком прийнятне власне визначення терміна *текстотворча компетентність* як "володіння компетенціями, які є визначальними у готовності до текстової діяльності", а також представила структуру текстової компетентності (схема 1.4.3) та модель текстотворчої компетентності (схема 1.4.3).

2. У другому розділі дисертації – "Змістові аспекти лінгводидактичної системи підготовки студентів педагогічного коледжу до формування текстотворчих умінь у молодших школярів" – погоджуємося із думкою про те, що "якість системи філологічної підготовки студентів педагогічного коледжу залежить від ступеня обґрунтованості мети, змісту навчання і принципів організації та контролю навчального процесу в закладах вищої освіти". Відповідно у таблиці 2.2.1 представлено складники філологічної підготовки майбутнього вчителя початкової школи в умовах педагогічного коледжу. Має практичне спрямування запропонований у роботі умовний поділ процесу філологічної підготовки майбутніх учителів початкової школи на етапи (допрофесійний, актуалізаційний, навчально-інформаційний та післявузівський) та пов'язаний з кожним етапом зміст філологічної підготовки, окреслений навчальними планами та навчально-методичними комплексами дисциплін («Сучасна українська мова», «Українська мова за професійним спрямуванням», «Методика навчання української мови», «Дитяча література з практикумом із виразного читання»). Згодні також із висновком дисертантки

щодо дублювання тем різними філологічними дисциплінами, які вивчаються у педагогічному коледжі, та необхідністю корегування навчальних планів. Приємне враження справляє додаток, який містить результати аналізу навчального текстового матеріалу семи сучасних підручників із сучасної української мови. Доречно наведено типологію навчальних текстів.

Викликають схвалення матеріали підрозділу 2.2 — "Методичні підходи до вивчення розділу «Методика формування уявлень про мову і мовлення. Методика розвитку мовлення» у курсі навчання методики української мови в умовах педагогічного коледжу". Насамперед привертає увагу докладний аналіз підручників і посібників з методики викладання української мови, результати якого представлено у таблиці 2.2.3. Погоджуємося із виявленими у чинній програмі недоліками та конкретними рекомендаціями щодо удосконалення змісту навчальних дисциплін.

3. Вагоме місце у тексті дослідження посідає третій розділ — "Теорія і практика лінгводидактичної підготовки студентів педагогічних коледжів до формування у молодших школярів текстотворчих умінь". По-перше, докладно визначено поняття *професія, спеціальність, фах, кваліфікація, текстотворчий професіоналізм, освітньо-кваліфікаційна характеристика, професійний педагогічний досвід* та ін.; по-друге, окреслено умови, які забезпечують ефективність професійної підготовки студентів педагогічного коледжу (спеціальності 501010201 Початкова освіта) та визначено її етапи. У-третіх, компоненти процесу лінгводидактичної підготовки майбутніх учителів до формування текстотворчих умінь молодших школярів показано у взаємозв'язку (схема 3.3.1), що забезпечує прогнозований результат навчання. Внеском дисертантки в теорію і практику навчання української мови вважаємо: 1) визначення поняття *готовність майбутніх учителів початкових класів до формування текстотворчих умінь молодших школярів* як інтеграційного утворення особистості, що проявляється у сформованості позитивних мотивів текстотворчої діяльності, володінні методами і прийомами її організації та здійснення; 2) розроблення таких критеріїв готовності майбутніх учителів

початкових класів до формування текстотворчих умінь, як: мовно-мотиваційний, комунікативно-інформаційний (змістовий), операційно-компетентнісний (діяльнісний), контрольно-регулювальний, результативно-рефлексійний; 3) окреслення рівнів готовності майбутніх учителів початкових класів до формування текстотворчих умінь у молодших школярів; 4) використання тестової методики (блоків тестових завдань) для проведення діагностики відповідно до виділених критеріїв та рівнів готовності студентів; 5) розроблення завдань та проведення констатувальної частини дослідно-експериментальної роботи з метою з'ясування стану сформованості в молодших школярів текстотворчих умінь за встановленими критеріями та рівнями (в експерименті взяло участь 147 класоводів та 624 учні 2-4-х класів різних областей України); 6) визначення сутності та структури текстотворчої компетентності студентів педагогічного коледжу.

4. Аналіз результатів констатувального експерименту зумовив необхідність розроблення ефективної авторської лінгводидактичної системи підготовки студентів педагогічних коледжів до формування текстотворчих умінь у молодших школярів, належним чином представленої у четвертому розділі дисертації – "Лінгводидактична система підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування в учнів текстотворчих умінь". На наш погляд, структура цієї частини роботи цілком прозора: 1) загальна характеристика понять *педагогічна технологія, система підготовки майбутнього вчителя початкових класів до формування у молодших школярів текстотворчих умінь*; 2) встановлення концептуальних засад зазначеної вище підготовки (вибір стратегії і тактики дослідження); 3) упровадження в навчальний процес педагогічних коледжів та училищ оригінальної технології підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування текстотворчих умінь молодших. Імпонує увага дисертантки до діагностичного компонента – проведення контрольних зрізів серед учнів та студентів. Підкреслимо, що позитивні результати експериментальної роботи підтверджено даними компетентного

володіння дослідницею методами математичної статистики та оброблення здобутих даних.

Практичне спрямування має успішно апробований авторський спецкурс "Формування в учнів початкових класів умінь працювати з текстом: теорія і практика", зміст якого висвітлено у підрозділі 4.4. та додатках.

5. Заключний п'ятий розділ дисертації присвячено аналізу результатів експериментальної перевірки готовності студентів педагогічного коледжу до формування у молодших школярів текстотворчих умінь. Зазначимо, що достовірність проведених досліджень забезпечено методологічним обґрунтуванням вихідних позицій. Показово, що формувальний експеримент (схема 5.1.2) на всіх своїх етапах охопив 564 студенти (12 контрольних та 11 відносно однорідних експериментальних груп) з дев'яти навчальних закладів України. Окрім того, у дослідно-експериментальній роботі взяли участь 58 викладачів педагогічних коледжів, 29 учителів початкових класів та 431 учень початкової школи.

Добре структурованою вважаємо оригінальну та дієву модель формування текстотворчої компетентності майбутнього вчителя початкових класів (рисунок 5.1.1). На допомогу викладачам і студентам створено експериментальний додаток до програми навчально-педагогічної практики, матеріали якого виявилися ефективними під час проведення формувального етапу експериментального дослідження. До переваг роботи слід віднести підготовлений дисертанткою навчально-методичний супровід експериментальної роботи (система концептуальних моделей сучасного уроку української мови в початковій школі).

Важливим, на наш погляд, є висновок, який свідчить про вагомість усього дослідження та відображає його комунікативне й гуманістичне спрямування: "Реалізація нових підходів до навчання української мови в початковій школі стане можливою за умови такої організації навчально-виховного процесу, у режимі роботи якого передусім зміниться функція вчителя, який виявляє високий рівень лінгводидактичної компетентності й готовності до формування

текстотворчих умінь дітей молодшого шкільного віку, добирає продуктивний лінгводидактичний інструментарій, уміло проектує та проводить навчальне заняття в умовах міжособистісного навчально-пізнавального дискурсу з метою розвитку комунікативної компетентності учнів, де текстотворчі вміння є провідними".

Відповідність змісту автореферату і основних положень дисертації. Засвідчуємо відповідність автореферату основним положенням, викладеним у тексті дисертації. Показово, що матеріали дослідження успішно апробовані на міжнародних, всеукраїнських та регіональних наукових і науково-практичних конференціях. Без сумніву, внеском дослідниці у теорію і практику української лінгвометодики є 57 публікацій, із-поміж яких – монографія та 11 навчально-методичних посібників, статті у фахових вітчизняних та зарубіжних виданнях.

Значущість результатів дослідження для науки і практики. Не викликає жодних сумнівів те, що результати дослідження можуть бути використані науковцями-лінгводидактами, аспірантами, викладачами-філологічних та методичних дисциплін університетів і педагогічних коледжів, а також студентами, магістрантами та вчителями початкових класів.

Дискусійні положення та критичні зауваження до дисертаційної роботи. Відзначаючи належний науково-теоретичний рівень дослідження Н. В. Грони, висловимо деякі зауваження та побажання:

1. У підрозділі 3.1 – "Концептуальна модель підготовки майбутніх учителів до формування у молодших школярів текстотворчої діяльності в умовах компетентнісного підходу" – дисертантка характеризує: 1) структурні компоненти готовності майбутнього вчителя до формування текстотворчих умінь та прогнозує результативність їх; 2) приділяє увагу меті, змісту і комплексу методів, форм, засобів та умовам функціонування усіх елементів структури професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів в освітньому середовищі; 3) окреслює управлінські засади відповідної підготовки студентів. Вважаємо, що концептуальна модель, представлена графічно, могла б візуально упорядкувати викладений описово зміст. Наведена у підрозділі схема

3.3.1 – "Узагальнена взаємодія компонентів процесу лінгводидактичної підготовки до формування текстотворчих умінь молодших школярів" – є, на наш погляд, лише фрагментом концептуальної моделі, представленої графічно.

2. Дисертантка пропонує визначення поняття *культура мовлення* та *ознаки (характеристики) культури мовлення* без текстових посилань на імена авторитетних учених, праці яких наявні у загальному списку використаних джерел, що вважаємо не зовсім коректним (підрозділ 3.3 – "Структура, зміст, критерії й показники текстотворчої компетентності майбутніх учителів початкових класів").

3. Дослідження питання місця текстотворчої компетентності у системі загальновизнаних компетентностей, на нашу думку, можна було б збагатити зіставленням понять *текстотворча компетентність* і *риторична компетентність* (підрозділ 1.4.3).

4. Підрозділ 5.4. містить рекомендації з проблеми впровадження технології формування у молодших школярів текстотворчих умінь у систему підготовки і перепідготовки вчителів початкових класів. Хоча питанню створення умов для розвитку текстотворчої компетентності вчителя початкових класів у системі післядипломної педагогічної освіти приділено належну увагу, доцільно було б конкретизувати у цьому аспекті зв'язки між педагогічними коледжами та педагогічними факультетами університетів, де на заочній (дистанційній) формах навчання продовжують освіту вчителі.

5. У додатку Б – "Диференціація стилів мови" (таблиця) – відсутній епістолярний стиль, що нам не зовсім зрозуміло. Додаток А – "Есе як жанр літературної творчості" – на нашу думку, потребує доповнення таблиці ще однією графою – "Дефініція терміна *есе*" (зокрема, словникова).

6. Беручи до уваги багатоаспектність дисертаційного дослідження та вимоги до його обсягу, рекомендуємо дисертантці у перспективі розглянути систему роботи зі студентами, здібними до літературної творчості.

Втім, зазначені вище зауваження і рекомендації жодним чином не впливають на загальне позитивне враження від роботи та не зменшують

вагомості внеску Н. В. Грони в теорію та практику навчання української мови майбутніх учителів початкової школи.

Загальний висновок. Рівень виконання дисертанткою визначених для дослідження завдань, вагомість і новизна теоретичних результатів, актуальність і значення їх для практичної діяльності сучасної системи педагогічної освіти дають підставу вважати, що дисертаційне дослідження на тему: "Система підготовки студентів педагогічного коледжу до формування у молодших школярів текстотворчих умінь" є самостійною і завершеною науковою роботою, яка за обсягом й обґрунтованістю проведених досліджень, науковою значущістю отриманих результатів відповідає вимогам пп. 9,10,12,13 "Порядку присудження наукових ступенів", затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 року зі змінами та доповненнями згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015р. до докторських дисертацій, а її автор – Грона Наталія Вікторівна – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.02 – теорія та методика навчання (українська мова).

Офіційний опонент –

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри лінгвометодики
та культури фахової мови Житомирського
державного університету імені Івана Франка

К.Я. Климова

Підпис Климової К. Я. засвідчую:
Проректор з наукової і міжнародної роботи
Житомирського державного
університету імені Івана Франка
доктор педагогічних наук, професор

Н. А. Сейко